

коммерческую деятельность, туризм» [16]. Результат такой обработки немецкого народа – принятие антиеврейских законов внутри страны и массовые убийства евреев как в самом рейхе, так и за его пределами. Нацистам была необходима идеология, чтобы оправдать свои преступления, проводником которой в жизнь и выступала пропаганда. В условиях информационной монополии гитлеровцы манипулировали общественным мнением, представляя в иллюстративном ряде листовок, плакатов, газет, журналов, брошюр политических лидеров стран антигитлеровской коалиции, а так же красноармейцев, партизан в виде бандитов с гипертрофированно-заострёнными семитскими чертами лица, активно используя в своих рисунках соответствующую символику – звезду Давида, зачастую отождествляющуюся нацистами с пятиконечной звездой.

На основании анализа антисемитской изобразительной пропаганды, распространявшейся на территории Беларуси в 1941-1944 гг., можно сделать вывод о том, что к сотрудничеству с оккупантами был привлечён широкий круг художников, как профессионалов, так и любителей, оформлявших листовки, плакаты, газеты и журналы. Их графические произведения, несмотря на разный художественный уровень, зачастую, отличались образностью, оригинальностью замысла и доходчивостью, что могло делать эти материалы востребованными в разных слоях общества для разжигания межнациональной розни.

1. Мінскае гета 1941-1944 гг.: Трагедыя. Гераізм. Памяць // Матэрыялы міжнароднай навуковай канферэнцыі 24 кастрычніка 2003 года. - Мн., 2003.

2. Там жа.

3. Коваль В. С. Путь к Бабьему яру (Германский антисемитизм: история, теория, политика). - Киев, 1991.

4. Примечание автора.

5. Олехнович Д. "Сталин-еврей". Карикатуры в газете "Двинский Вестник". 1942-1944 гг. // Материалы XI ежегодной международной междисциплинарной конференции по иудаике. Тезисы. - М., 2002.

6. Новый путь (Витебск). 28.04.1942, № 30(81).

7. Там же. 1.04.1942, № 23(74).

8. Там же. 25.04.1942, № 29(80).

9. ГАВО. Ф. 2290. Оп. 1. Д. 93.

10. Там же.

11. НАРБ. Ф. 385. Оп. 2. Д. 45.

12. Там же.

13. НАРБ. Ф. 385. Оп. 2. Д. 45.

14. ГАВО. Ф. 2290. Оп. 1. Д. 95.

15. Энциклопедия Третьего рейха. М., 1996.

16. Там же.

Літвіновіч А. Ф. (г. Мінск, БДУ)

ГУДЫ І НЕМЦЫ Ў НАРОДНАЙ СВДОМАСЦІ І ФАЛЬКЛОРЫ БЕЛАРУСАЎ

Перад тым, як перайсці да асвятлення данай праблемы, трэба патлумачыць, каго ж мы разумеем пад найменнем гуды. Адны даследчыкі (П. Шафарык) лічылі, што тапонімы з каранем "гуд" пакінулі на тэрыторыі Літвы, у прыватнасці, Жамойці готы [1, 142]. У той жа час П. Шафарык і Э. Ахманьскі заўважалі, што падобнымі "аўтографамі" на беларускай і літоўскай тэрыторыі былі пазначаны паселішчы ўсходніх славян (русінаў або пананёных русінаў у XIII – XIV стст.) [1, 142]; [2, 126].

М. Я. Грынблат жа, даследуючы розныя этнонімы, якія маглі мець сувязь з яцвягамі, заўважыў блізкасць паміж назвамі "судаваы" – "зудус" – "жудва" – "готвезі" і "гудаі", "гудас". Асноўваючыся на шматлікіх навуковых фактах, этнограф зрабіў вывад, што "этнонім "gudai" быў адным са старажытных найменняў яцвягаў" [3, 162]. Аднак пад найменнем гуды асабліва ў першыя стагоддзі н. э., хутчэй за ўсё, выступалі гуды-гуты-готы [4, 247]. І, верагодна, ніхто іншы, як яны пакінулі свае "аўтографы" тыпу этноніма гідуны (гедуны) на Палессі і геаграфічных назваў Гуды, Гудоўшчына, Гудава і інш. на астатняй тэрыторыі Беларусі. Праўда, ў пэўны гістарычны перыяд пад назвай гуды маглі выступаць іншыя этнічныя супольнасці. Не выключана, што блізкія да папярэдніх гідронімы і тапонімы тыпу Судата [5], Судзены, Судзішкі, Судзелі, Судуйкі і да т. п. паходзяць ад караня гуд.

Продкі сучасных беларусаў найменні гуды, судаваы, судаўляне ўжывалі і адносна яцвягаў. Пра гэта сведчаць гідронімы і тапонімы, размешчаныя ў раёнах яцвяжскай археалагічнай культуры. Махліва, ў этнагенезе балтаў, у прыватнасці яцвягаў, прымалі ўдзел прадстаўнікі германскіх народаў.

Нашы продкі са старажытнасці ведалі, што існуюць такія народы, як гуды-готы і яцвягі-гуды, а таксама немцы.

Першым з германскіх народаў, з якім сутыкнуліся продкі сучасных беларусаў і літоўцаў, былі гуды-готы, – найбольш з іх шматлікі, жыццяздольны, ваяўнічы і развіты. Продкі цяперашніх літоўцаў і беларусаў знаходзіліся ў пастаянным кантакце з гудамі-готамі і, трэба думаць, былі пэўны час пад уладай [6], моўным і культурным уплывам астатніх або знаходзіліся ў варажых ці мірных адносінах з імі. Зразумела, чаму нашы продкі не імкнуліся і не змаглі пазбегнуць кантакта са згаданым вышэй этнічнай супольнасцю. Бо гуды-готы аказалі вялікі ўплыў на гісторыю і культуру як Усходняй, так і Заходняй Еўропы [7, 255]. Таму і не дзіўна, што як у аднаго (продкаў сучасных літоўцаў), так і другога (продкаў цяперашніх беларусаў), як нам здаецца, народаў гэты ў сваёй аснове германскі этнас называўся аднолькава: гуды. Праўда, даны народ нашы продкі, верагодна, называлі яшчэ готамі і гутамі, бо пра гэта сведчаць геаграфічныя назвы, напрыклад, Гоцкі і інш.

Гудскі (гоцкі) і нямецкі народы адыгралі вялікую ролю ў гісторыі і культуры Беларусі. Але калі другі этнас пакінуў нам сляды ў выглядзе пэўных тапонімаў, то першы не толькі пазначыў нашу тэрыторыю сваім этнонімам Гідуны (Палессе) і тапонімамі (Гуды, Гудоўшчына і інш.), але нават пакінуў нам і нашай краіне сваю назву: гуды (Gudai) і Гудзія (Gudija), – так у літоўскай мове называюць беларусаў і Беларусь, акрамя, безумоўна, найменняў балтарусаў і Балтарусія.

Калі аб немцах і ўзаема сувязях з імі нашых продкаў мы ведаем параўнальна шмат (гістарычныя, летапісныя, літаратурныя крыніцы), то аб гудах-готах і яцвягах-гудах, ўзаемаадносінах іх з нашымі продкамі нам мала што вядома. І ўсё ж, дзякуючы асобным гістарычным, моўным і фальклорным творам, выразам, што захаваліся ў беларускай і іншых мовах, мы можам меркаваць, якімі былі гэтыя кантакты або маглі быць.

Штосяці нам можа расказаць аб ўзаемаадносінах паміж дулебамі-дрыгавічамі і гудамі, хутчэй за ўсё, яцвягамі, верш "Сцяты камень" [8], напісаны К. Каганцом па матывах старажытнага падання. У ім распавядаецца пра напад гудаў (г. зн. у аснове сваёй яцвягаў) на дулебаў.

Каб зберагчы сваіх людзей, дулебскі князь Кумар выходзіць на паядынак з непрыяцельскім князем Гудам.

У мечы тнуць,
Іскры б'юць...
Ой, заўзяты бой вядуць,
Князям рукі ўжо памлелі,
Сабе спуску не даюць,
Хоць з туду саўсім счарнелі.

Кожны з князёў мае свае мэты. У гудскага князя галоўнае захапіць у дулебаў здабычу, а ў дулебскага – абараніць сваю маёмасць і люд.

Славы траціць Гуд не хоча,
З нічым да хаты ад'язджаць,
За другіх Кумар баіцца,
Каб іх у палон не аддаць.

Бой цягнецца вельмі доўга. Урэшце, Гуд перамагае. Але здарылася нечаканае.

З заўзятасці абодвы
Зысі з места не маглі, –
Пазастылі бо князі
Як першы, так другі.
І Кумар
Ды і Гуд
Разам скамянелі.

Дулебы-дрыгавічы, як сведчыць паданне, пастаянна падвяргаліся нападам гудаў. Апошнія, верагодна, не давалі спакою дулебскім вёскам, разаралі і знішчалі іх. Зусім нездарма князь Гуд «не хоча з нічым да хаты ад'язджаць», а Кумар «за другіх баіцца, каб іх у палон не аддаць». Можна згадзіцца з думкай А. Рогалева, што словы верша «бой цягнецца вельмі доўга» сведчыць пра працягласць нападаў гудаў [8].

Падзея, аб якой гаворыцца ў паданні, магла адбыцца нейдзе ў VIII – першай палове IX ст. і сведчыць аб нападах ваяўнічых гудаў на дулебаў-дрыгавічоў. Гуды ў той час уяўлялі сабой ваеннадружыннае міжплемянное аб'яднанне (на гэта ўказвае адзінае для ўсіх іх імя), якое знаходзілася прыкладна на тэрыторыі сучаснага беларуска-літоўскага памежжа.

Калі яцвягі-гуды, як нам думаецца, рэзка адрозніваліся ад нашых продкаў тэмпераментам, характарам, знешнім выглядам, адзеннем, то уды-готы і асабліва немцы [9], верагодна, такога рэзкага адрознення ад іх не мелі, таму ў беларускім фальклоры пра гэтыя два апошнія этнасы захавалася не так шмат твораў і выразаў. Можна меркаваць, што творы, у якіх бы згадваліся ўказаныя вышэй народы, не дайшлі да нас. Яно і зразумела, таму што актыўна пачалі збіраць вусна-пазтычную творчасць на Беларусі толькі ў XIX ст.

У сувязі з тым, што нашы продкі (або іх толькі частка) маглі пэўны час знаходзіцца пад уладай гудаў-готаў або часта падвяргацца іх нападам (ці нападам яцвягаў-гудаў), знаходзіцца пад іх культурным і моўным ціскам, уплывам, у свядомасці нашых продкаў сфарміраваліся негатывы ўспаміны аб гудах-готах або яцвягах-гудах. Мы лічым, што тыя моўныя і фальклорныя творы або выразы, у якіх згадваецца карань 'гуд', з'яўляюцца водгаласамі даўнейшых адносін славян з гудамі-готамі, а то, можа, і яцвягамі-гудамі. І ўсё ж беларускія словы з каранем гуд паходзяць, хутчэй за ўсё, ад этноніма гуды-гуты-готы. У нашай мове і фальклоры ёсць словы і пэўная колькасць выразаў, у якіх сустракаюцца гэты карань: гудзіць, адгудзіць, гуджаны, адгуджаны, разгудніца і інш., "Усе дзеўку гудзілі, а яна й добрая" [10]. "Калі Бог судзіць, то і чорт не разгудзіць", "Гудзьмо, удзьмо, дай і тут будзьмо" у знач. "Ганім, ганім, але тут будзем"[так гаварыла дваровая служба. – А. Л.], "Не гудзі, не будзеш гуджаны", "Не судзі – не будзеш суджаны, не гудзі – не будзеш гуджаны", "Суджана – не разгуджана", "Не суджана, калі разгуджана", "Што суджана, то ні разгуджана", "Калі суджана, дык не разгуджана", "Гудзіці – людзей судзіці" [11], "Гудзілі, гудзілі, узялі ды спрудзілі" (у знач. "Ганілі, ганілі, узялі ды з'елі") [12].

Продкі цяперашніх беларусаў у свой час называлі сваіх паўночных і паўночна-заходніх суседзяў яцвягамі, ядзвінгамі, гудамі, судаўлянам, судаўскімі, і верагодна, іншымі найменнямі. Яцвягі згадваюцца ў наступных параўнаннях: "Ліцвін, як лін, яцвеж, як ёж, палавец – акунец" [13, 241], "Выгляда, як ядвінга" [14 83]. У першым народным выразе ўказваецца на характар кожнага са згаданых народаў. Калі ліцвіны былі спізкімі,

г. зн. хітрымі па сваёй прыродзе, а яцвягі, наадварот, вельмі жорсткімі, то полаўцы сумяшчалі ў сабе рысы адных і другіх, г.зн. былі як слізкімі, так і жорсткімі адначасова, бо нагадвалі сабой, па народным уяўленні, той гатунак рыбы, якой уласцівы слізкая луска і шыпы. Тое ж пра характар племені гаворыць і наступнае: "Выгляда, як ядзвінга", г. зн. глядзіць з-за вугла як разбойнік. Аўтар цікавай публікацыі піша, што з імем яцвяг "злучылі паняцце драпежнік, рабаўнік, разбойнік" [14, 83].

Даследчыкі мяркуюць, што басейны Нёмана і Віліі і суседніх з імі рэк ў старажытнасці належалі балтам (яцвягам). Пра гэта сведчаць археалагічныя помнікі [15, 36-51]. На тое ж указваюць гідранімічныя і тапанімічныя назвы не толькі тыпу Дайнава, Дэйнова, Дэйнішкі, Дайноўка, але, хутчэй за ўсё, Ёды, Ёдакі, Ёданцы, Ёдзіна, Ёдзенікі, Ёдзішкі, Юдзеўшчына, Чорная Ганьча [16], Чорная Рэчка, Чорны Ручэй, Чорнае Балота, Чорная Крыніца, Чорная Лужа, Чорная Зямля, Чарналесце, Чорны Бор, Чорны Ельнік, Чорны Луг, Чорнапаляны, Чарнатропка, Чорная Гара, Чорны, Чорнакавалі, Чарняўшчына, Чарнілаўшчына і інш. [17], а таксама, верагодна, Жукі, Жучкі [18].

Такім чынам, як быццам усё гаворыць за тое, што жыхары, якія насялялі ў даўнейшыя часы цяперашняе беларуска-літоўскае памежжа, належалі да балтаў (яцвягаў). Але як растлумачыць той факт, што чатыры этнасы (прусы, продкі сучасных немцаў, літоўцаў, беларусаў), хутчэй за ўсё, у VIII-IX і, верагодна, пазней у X-XIII стст. называлі данае (між)этычнае аб'яднанне гудамі, судавамі, судзінамі, судаўлянамі і інш. падобнымі да гэтых найменнямі (апошнія тры маюць у сваёй аснове карань 'гуд'). Сама назва гэтага аб'яднання "Гуды" (і блізкія да яе найменні "Судаваы-Судзіны-Судаўляне") намякаюць на яго германскі карань.

Гэта ж вядомы даследчык П. Шафарык ўказаў, што на Жамойці населеныя пукты з каранем 'гуд' атрымалі сваю назву ад готаў [19]. А найменне *Gudas* у літоўскай мове адносна рускіх, у тым ліку беларусаў, Драшкоўскі выводзіць ад імя гот (Guth) [20].

Як мы адзначалі, беларусы з немцамі падтрымлівалі даволі цесныя ўзаемаадносіны ў шматлікіх галінах чалавечай дзейнасці. Немцы з'явіліся на Беларусі ў якасці каланістаў. Нягледзячы на тое, што прадстаўнікі гэтага народа даволі хутка паддаліся асіміляцыі, усё-такі асабліва на першым этапе ўяўлялі сабой чужы элемент. Ад тутэйшага народа немцы адрозніваліся касцюмам, культурай, мовай, нярэдка веравызнаннем (пратэстантызм), наогул усім сваім укладам жыцця. Усё чужое выклікала ў беларуса недавер, неахвоту яго пераймаць, і вылівалася ў жартах і кліках над прадстаўнікамі іншага этнаса. Можна падаць некалькі народна-паэтычных выразаў, якія сведчаць аб характары адносін першых і другіх.

Трэба заўважыць, што народна-паэтычных выразаў, у якіх згадваюцца немцы, больш запісана на заходняй частцы беларускай этнічнай тэрыторыі. Яно і зразумела, бо выхадцаў з нямецкіх зямель тут можна было часцей сустрэць, чым на іншай тэрыторыі Беларусі. Нашы продкі прыкмычалі ў немцаў станоўчыя якасці і рысы характару (працавітасць, клопат аб сабе, сваім здароўі): "У немца ўтэды пост, як мяса німа, а ўтэды свята, як німа работы", (пра афісіяналізм, шчырыя адносіны да працы): "нямецкая штука", г. зн. рэч, прадмет, зробленыя з майстэрствам.

Часам тыя ці іншыя словы (прыметкі і інш.) у вусна-паэтычных выразах беларусаў, якія указваюць на сувязь з немцамі, фактычна наўпростых адносін да іх не маюць: "Гаварыў бы панямецкі, да язык з грэчкі" (мірная надзея) [21, 203], пар., напр.: "Гаварыў бы каток, да язык караток", "Па-нямецкі нэці, а г-а-польскі ночвы" (калі так і гэтак няпраўда).

А вось наступныя параўнанні: "Баіцца холоду, як прусак" (пар. "Баіцца холоду, як француз") "Змёрз, як прусак" [21], верагодна, звязаны з напалеонаўскай кампаніяй 1812 г., у якой прымалі ўдзел значная колькасць немцаў. Нямецкія вайсковыя адзінкі ў складзе напалеонаўскай арміі, якая адступала з Расіі, шмат страцілі людзей, а воіны, якія засталіся, перанеслі голад, холад, хваробы.

Значыць, беларусы бачылі ў немцаў шмат чаго станоўчага. Безумоўна, не ўсё магло падабацца беларусам і ў гэтага, здавалася б, у нечым блізкага нам народа. У беларускім фальклоры, піша М. Чурак, немец прадстаўлены як чалавек занадта практычны [22, 70]. І гэта пазітыўная рыса, зазначае даследчыца, была высмеена ў яе крайніх праявах у пародыях на нямецкія казанні. У іх пастыр гаворыць, што з авечкі ёсць большая карысць, чым з чалавека, бо ўсё можна ўжыць: воўну, скуру, мяса, лой і нават кішкі, а з чалавека, калі памрэ, няма ніякай карысці [22, 71].

Беларус і немец – ашчадныя людзі, але ў вачах беларуса немец (як і заходне-еўрапеец увогуле) выглядаў яшчэ больш ашчадным, у яго ашчаднасць набывала сваю крайнасць. Таму на Беларусі (Случчыне) можна было пачуць такія параўнанні: “Скупы, як немец” [21, 203] або “Скупы, як той чужаземец” [23, 428].

Такім чынам, калі ў пачатку н. э. продкі сучасных літоўцаў (і , магчыма, продкі цяперашніх беларусаў) гудамі называлі готаў, то пазней, напрыклад, у VIII–IX, і мажліва, у X–XIII стст. у – аснове сваёй яцвягаў. Даўней назва гуды адносілася да беларусаў, некаторых груп палякаў і літоўцаў. Аднак гэты экзэатнізм ужывалі літоўцы толькі да тых беларусаў, якія пражывалі на сучаснай беларуска-літоўскім памежжы, да тых палякаў і літоўцаў, якія займалі былую прускую этнічную тэрыторыю (Калінінградская вобласць Расійскай Федэрацыі, паўночная частка мазавецкіх зямель Польшчы). Найменне Гудзія ў мове балтаў (літоўцаў) пачало распаўсюджвацца, на нашу думку, з паўднёвага (Піншчына) і паўночнага захаду Беларусі на яе астатнюю тэрыторыю. Пасля асіміляцыі яцвягаў назва гуды ў літоўскай мове ў асноўным пачала азначаць беларусаў. У цяперашні час гудамі літоўцы называюць пераважна беларусаў. Чаму найменне гуды замацавалася за беларусамі, могуць быць дзве прычыны. Першая: продкі сучасных беларусаў знаходзіліся пад ўладай гудаў-готаў [24, 692]. Другая: значная колькасць гудаў у даўняе часы асіміляваў у славян (патомкаў беларусаў).

Глыбокая і ўсебаковая распрацоўка праблемы гудаў-готаў і яцвягаў-гудаў на Беларусі можа прывесці не толькі да пашырэння нашых ведаў пра іх гістарычнае і культурнае мінулае, узаемадзеянне з мясцовым насельніцтвам, але і дасць штуршок да павышэння цікавасці беларусаў і прадстаўнікоў германскай і балцкай моўнай сям’і да беларускай гісторыі і культуры, развіцця ў нашага народа гістарычнай і нацыянальнай свядомасці. Наш даклад не прэтэндуе на поўнае асвятленне дадзенай праблемы. Яна патрабуе далейшага свайго вывучэння.

1. На думку П. Шафарыка, назвы населеных пунктаў у Жамойці тыпу *Gudy, Gudiszki, Gudajcie, Gudirwie* і інш. паходзяць ад готаў. Гл.: Шафарик П. И. Славянские древности. - М., 1838.
2. П. Шафарык лічыць, што паселішчы ў Жамойці тыпу *Гуды, Гудзішкі, Гудайце* былі названыя так ад паланёных русінаў у 14 стагоддзі. Гл. Указ. сач.; Охманський Е. Иноземные поселения в Литве XIII-XIV вв. в свете этнонимических местных названий // Балто-славянские исследования 1980. М., 1981. Польскі даследчык звяртае ўвагу на тое, што этнонімы тыпу *Gudeliai, Rusinai*, нават *Maskoliskiai* “не толькі найбольш шматлікія, але і найбольш разнастайныя з пункту гледжання іх характару і храналогіі” ў Літве і сканцэнтраваныя прыблізна ў адной пэўнай зоне. Гл.: Охманський Е. Указ. соч. С. 115. Цікава, што са старажытных часоў, у прыватнасці ў апошняй чверці I тысячагоддзя, славяне пражывалі на тэрыторыі сучаснай Літвы (асабліва яе паўднёва-усходняй частцы), пра што сведчаць гідронімы і археалагічныя матэрыялы. Гл.: Седов В. В. Литва и кривичи // *Lietuvos archeologija*. Т. 21. С. 85-86.
3. Гринблат М. Я. Белорусы. Очерки происхождения и этнической истории. - Мн., 1968.
4. На думку шэрага вучоных, готы называлі самі сябе іменем *ghudas, ghudos*. Гл.: Gielżyński W. *Jasiegi są wśród nas*. Warszawa, 2001. S. 247. Зразумела, што гудамі готаў маглі называць тыя народы, якія былі ў цесным кантакце з імі.

5. А. Непакупны лічыць, што прусам і літоўцам была вядомая назва яцвягаў тыпу лацінскай формы sudowite, sudi. Гл.: Непокупный А. П. Sudawskie, Sudowiany и еще одно старобелорусское название ятвягов // Балто-славянские исследования 1980. - М., 1981. С. 192.
6. Гл.: Браун Ф. Готы // Энциклопедический словарь. - СПб., 442. На думку Э. Фрэнкеля, літоўцы называлі прусаў і беларусаў [г.зн. першапачаткова жыхароў Піншчыны - А. Л.] гудамі, бо знаходзіліся пад уладай готаў. Vide: Fraenkel E. Litauisches etymologisches Wörterbuch. - S. 174.
7. Браун Ф. Разыскания в области гото-славянских отношений. - СПб., 1899.
8. Гл.: Роголеў А. Дулебы і гуды // Голас Радзімы. 1993. № 35, 2 верас. С. 4.
9. М. Федароўскі пісаў, што "сярод сярэдне - і ўсходнеславянскіх народаў беларус найбольш нагадвае шваба [немца. - А. Л.] (маецца на ўвазе, хутчэй за ўсё, тэмперамент, здольнасць, характар, ментальнасць, некаторыя з'явы ў традыцыйнай народнай і прафесійнай культуры і інш.) (Vide: Federowski M. Witebsk i Witebszczyzna // Ziemia. 1912. Т. 3. № 41. S. 661). Куды часцей сустракаюцца ў беларускім фальклору, напрыклад, вобразы цыгана, яўрэя, нават рускага і паляка, чым немца.
10. Мы запісалі гэтыя словы ў в. Любань Вілейскага р-на ад маці Літвіновіч А. М. (1920-1997).
11. Tyszkiewicz J. Opisanie powiatu Borysowskiego.- Wilno, 1847. S. 419; Federowski M. Lud białoruski na Rusi Litewskiej. Warszawa, 1935. Т. 4. S. 120, 293. Наконт выразу "Калі суджана, дык не разгуджана" А. Варлыга піша: "Вера ў людзі лёс: калі суджана з кім ажаніцца, ці за каго замуж выйсьці, дык ганячы аднаму другога ня ўдасца намовіць, каб не жаніліся". Гл.: Варлыга А. Прыказкі й асаблівыя выказы з Лагойшчыны ў Меншчыне // Запісы. - Мюнхэн. 1963. Кн. 2. С. 171. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча. - Мн., 1979, Т. 1. С. 497. Гл.: Аксамітаў А. Прыказкі і прымаўкі: Тлумач. слоўн. бел. прыказак і прымавак з арх., кафедр. збораў, рэд. выд. XIX і XX стст. 2-е выд., дапр. - Мн., 2002. С. 95.
12. Гэты выраз запісаны намі ад маці Літвіновіч А. М.
13. Гл.: Татур Г. Х. Очерк археологических памятников на пространстве Минской губернии и ее археологическое значение. - Мн., 1892. С. 241.
14. Гл.: Этнографический сборник. Вып. III-IV. СПб., 1858. С. 83.
15. Седов В. В. Курганы ятвягов // Советская археология. 1964. № 4. С. 36-51; Гл. карту на с. 26-27 у кн.: Квятковская А. В. Ятвяжские могильники Беларуси (к. XI-XVII вв.). Vilnius, 1998.
16. Менавіта назоўнікі жук, жучка (жучко - рус.) асацыяваліся раней з чорным колерам. Дарэчы, у народзе шырока ўжываецца параўнанне: чорны як жук. Янкоўскі Ф. Беларускія народныя параўнанні. - Мн., 1973. С. 192. Гл.: Виленская губерния. Вильна, 1905. С. 35, 46, 50, 60-61, 66, 68, 73-74, 85, 100, 126, 128, 107, 194, 222, 228, 232, 241, 247, 252, 255, 263, 267, 270, 272-273, 275, 293, 295, 298, 304, 309, 312, 316, 336.
17. Гл.: Катэргі А. Чорная Русь не "Літоўская" // Голас Радзімы. 1991. № 50, 12 снеж. С. 6.
18. Праўда, са старажытных часоў, у прыватнасці ў апошняй чвэрці І тысячагоддзя, славяне пражывалі на тэрыторыі сучаснай Літвы (асабліва яе паўднёва-ўсходняй частцы), пра што сведчаць гідронімы і археалагічныя матэрыялы Седов В. В. Литва и кривичи // Lietuvos archeologija. Т. 21. С. 85-86.
19. Шанский Н. М. и др. Краткий этимологический словарь русского языка. М., 1971. С. 150. І ўсё ж, нягледзячы на пэўныя этнаграфічныя звесткі XIX ст. аб тым, што быццам бы яцвягам уласцівыя чорны колер валасоў і, магчыма, смуглатварасць, а таксама чорнае адзенне (гл.: П. Шафарык піша, што ў Свідзельскай акрузе, на левым баку рэк Пялясы і Котры, у часы Т. Нарбута яшчэ жылі патомкі яцвягаў, якіх суседзі-літоўцы называлі Ёдвезаямі (Jodwezay), г.зн. чорнымі ракамі. Гл.: Шафарык П. И. Указ. соч. С. 291), мы павінны заўважыць: чорны колер валасоў або адзення не можа

- сведчыць на карысьць пражывання на беларуска-літоўскім памежжы толькі балцкага, а не іншага, напр., германскага або паўднёвага (сармацкага) насельніцтва.
20. На думку П. Шафарыка, назвы населеных пунктаў у Жамойці тыпу Gudy, Gudiszki, Gudajcie, Gudirwie і інш. паходзяць ад готаў. П. Шафарык выказаў думку, што прусы і літоўцы замест імя "варэг" выкарыстоўвалі больш вядомае і звычайнае для іх "gudas". Гл.: Шафарык П. И. Указ. соч. С. 142.
 21. Драшкoўскі Н. піша: "Видимо, в бессознательном воспоминании народном оба эти имени являются синонимами, обозначающими один и тот враждебный литовцам воинственный народ готов – норманнов – варягов – русь". Гл.: Драшковский Н. К лингвистическому анализу имен, связанных с корнем „Рус“ // Записки Сев.- Зап. Отд. Имп. Рус. Геогр. общ.-ва. – Вильна, 1912. Кн. 3. С. 345.
 22. Federowski M. Lud białoruski na Rusi Litewskiej... s. 203. Пар., напр.: "Скупы, як той чужаземец". Гл.: Беларускія прыказкі, прымаўкі і фразеалагізмы. Склаў Ф. Янкоўскі. – Мн., 1962. С. 428.
 23. Czurak M. Komizm w białoruskiej prozie ludowej. – Wrocław etc., 1984. S. 70.
 24. Беларускія прыказкі, прымаўкі і фразеалагізмы. Скл. Ф. Янкоўскі. Выд. др., дап. – Мн., 1962.
 25. Найменнем гуды ў стражытнасці балты называлі готаў і, на думку К. Бугі, "пражываючых пад гоцкай уладай славян". Vide: Lietuvių kalbos zodynas. T. 3.

Потолков Ю. В. (г. Брест, БрГУ им. А. С. Пушкина)

ИСПЫТАНИЕ «НЕМЕЦКИМ ЭЛЕМЕНТОМ»: ГЕРМАНСКАЯ ПРОБЛЕМАТИКА В РУССКОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ XX ВЕКА

Россия и Германия в XX веке выступили как два потрясающих «персонажа истории», противоречия между которыми проявились в этот период не только в геополитической ситуации, но и нравственно-философской области. События второй мировой войны своеобразная «кульминация» обсуждаемого конфликта) воспринимаются сегодня как результат среди прочего духовного несовпадения «немецкого элемента» человеческой природы (рационализма) с «русским духом» (приоритетом чувства в мировосприятии). Характерно следующее наблюдение по этому поводу:

«Мужественно-волевой колорит германской саги и женственно-пластичный характер русской народной сказки, жестокий рационализм немецкой философии и религиозно-этический спиритуализм отечественной мысли, наконец, общеизвестные образы немца и русского в наших пословицах и в нашей классической литературе – всё это указывает на диаметрально различную архетипов русского и германства. Наиболее глубокие мыслители опознали в германском духе квинтэссенцию новоевропейской расхристанности и эгоистичности. Ибо дух германства сконцентрировал и заостренно выразил ту общую внутреннюю стихию европейского человечества, которая, по словам С. Н. Булгакова, определилась в своём отрыве от Церкви, в рационализации и механизации жизни, во внерелигиозном гуманизме и иссушившем христианство протестантизме. По мысли Вл. Эрн, теоретическое богоубийство, совершённое Кантом от лица классической немецкой философии, неизбежно привело к культуре посюсторонней силы и власти, к мечте о завоевании немцами всех царств земных. Пушкин Крупна, заключал Эрн, – материальное выражение кантовской философии» [1, 7]. Расовое учение, разгул вульгарного национализма в Германии 20-30-х годов XX века имели своим результатом произошедшее от этого государства иницирование мировой войны. Человекобод, рождённый гениальной мыслью Фридриха Ницше, сумел привлечь к себе симпатии не только немцев. Марксистское учение о классовой борьбе рождено не славянским менталитетом, да и сама Октябрьская революция 1917 года во многом была идейно связана с влиянием «немецкого элемента».